

широ кохати («Ой ти, дубочку кучерявий...», «Полудне», «Зелений явір, зелений явір...»).

Отже, типологія жіночих образів у поетичній збірці «Зів'яле листя» різноманітна й базується на автобіографічних фактах із життя автора. Кожна з трьох змальованих письменником жінок (Мати, Амазонка, Коханка), є особливою, унікальною, багатогранною особистістю, що є виправданим у «трьох жмутках» поетичної збірки.

Список використаних джерел:

1. Франко І. Зів'яле листя: Лірична драма. Львів : Каменяр, 2003. 184 с.
2. Франко І. Зів'яле листя : Лірична драма. Київ – Бейрут : Посольство України в Ліванській республіці – ГО «Громада українців Лівану», 2017. 208 с.
3. Челецька М. «З богині жінчину зроблю, людину...». *Жіночі образи – «двійники» у поезії та прозі Івана Франка. № 2.* Львів, 2021. С. 832–844.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-340-1-18>

Овсяницька Г. В.,

аспірантка

Запорізького національного університету

Науковий керівник: Курилова Ю. Р.,

кандидатка філологічних наук,

доцентка кафедри української літератури

Запорізького національного університету

КРИМ ЯК ТОПОС ПОРУШЕНОЇ МЕЖІ В ДОРОБКУ С. ПОВАЛЯЄВОЇ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ «ЗАМІСТЬ КРОВІ»)

На сьогодні в науковому дискурсі актуалізуються різні підходи щодо висвітлення в матриці художнього тексту таких концептуальних вимірів як травма, пам'ять та історія. Ця тенденція є прямо пов'язаною з історичними та глобально-політичними умовами сучасності і зумовлена ними. До згаданих вимірів слід віднести постикальний вимір межовості, що передбачає конвергенцію географічного і ментального топосів через метафоричний у виразник порушених кордонів як особистісних/колективних меж, що апріорі у психології сприймається як травмотворчий чинник, здатний вплинути на

множинний характер онтологічно-екзистенційних аспектів як окремої особистості і спільноти в цілому.

Топос Криму, через властиві цій території мультикультуралізм і поліетнічність, сприймався через призму межовості як одну з особливостей культурної, мовної, ідентичнісної строкатості та еклектичності [2, с. 258]. У той же час особливість такого сприйняття зумовлена насамперед непередбачуваністю історичних обставин і перипетій, характер яких, згідно із принципами міфологічного мислення, можна було б окреслити як пре-апокаліптичний, враховуючи специфіку просторово-темпоральної і ментальної кореляції уявлення про Крим як про географічний, аксіологічний, соціокультурний, меморіальний вимір, позначений травмою анексії росією (на рівні колективного несвідомого як одного з увиразників колективної пам'яті місця), особливо – з перспективи масштабності теперішньої воєнної ситуації у вимірах національного і глобального рівнів. Недарма Н. Лебединцева, дослідниця кореляції географічного та травматичного просторів збірки С. Поваляєвої «Після Криму» окреслила згаданий топос як «територію травми» [3].

Топос Криму в перспективах історично-культурного, соціокультурного, антропологічного і сакрального ландшафтів був об'єктом розвідок О. Вісич, Р. Демчук, О. Деремедведь, О. Присяжнюк та ін.. Філософські, міфопоетичні, онтологічні, імагологічні, ментальні особливості топосу межі досліджували А. Артеменко, Я. Артеменко, А. Демченко, В. Зотова, Л. Копейцева, В. Корінна, Н. Лебединцева, С. Михида, С. Чернишова та ін.. Поетика межових станів і ситуацій була висвітлена такими науковцями як С. Кирилук, К. Мануїлова, Г. Полещук, Л. Присяжнюк, Л. Суворова, Л. Тарнашинська, А. Царук та ін.. Творчість С. Поваляєвої з різних перспектив (мовознавчої, ідіостильової, поетикальної, інтермедіальної тощо) досліджували С. Бузько, О. Кропивко, О. Лапінська, Н. Лебединцева, Г. Улюра, Ф. Штейнбук та ін.

Кримська тематика, досліджувана у вже згаданій поетичній матриці, у прозовому доробку С. Поваляєвої потребує окремого розгляду (що й зумовлює *актуальність* розвідки), позаяк текст роману «Замість крові», вперше опублікований у 2003 році, з перспективи теперішньої онтологічної ситуації і пізнішого поетичного доробку авторки сприймається як візіонерський (сама ж збірка «Після Криму» вийшла у 2018 році). Зокрема, смисловий рівень твору ґрунтується на метамодерністських стратегіях, що передбачають дифузію поетикальних вимірів пам'яті (як індивідуальної і як такої, що увиразнює належність до спільноти і простору), та імагологічної/архетипної дихотомії, що тяжіє до міфологічної універсалізації (полярним

характером стосунків між «чужими» і «своїми»). Ці ідейні складники поєднують в собі концептуальне поле меморіальної канви топосу Криму як увиразника місця-на-межі, символічного втілення домашнього загроженого простору як місця, позбавленого затишку, «не-своєї землі», окупованої імперським соціокультурним впливом, задовго до прямого воєнного порушення кордону, але *вже* – порушеного мілітарно (насамперед – через перебування російського флоту у прибережній акваторії). Інакше, Крим як місце-на-межі відображає передовсім руйнування межі між світами своїх і чужих (недарма означений топос зображений у творі С. Поваляєвої як узбережжя: світ між суходолом і морем якнайкраще відображає метафору рухомої межі між світами і тілами («*Море облизало мене, немов кішка – своє щойно народжене кошеня*» [4]), коли не пряме її руйнування, стирання або відсутність). Недарма протагоніст твору втрачає свою кохану саме тут: «*Я тоді не думав, що це – прощання з морем на довгі роки і прощання з Джанніс – назавжди*» [4]. Таким способом, топос Криму постає у творі авторки місцем особистісної пам'яті героя і травми як подвійної втрати: простору, з яким пов'язується належність як маркер ідентичності, і людини, з якою герой твору ділить свою самотність, без присутності якої не мислить свій особистісний простір, позаяк «місце змінює свої властивості залежно від присутності людини» [1, с. 86].

Топос втрати паралельно пов'язується із топосом чужого втручання у власний простір. Зокрема, пляжне протистояння між гуртком українських гіпі і російських урків нагадує не просто тривіальний конфлікт представників різних субкультур за краще місце, але насамперед – боротьбу протилежних ідентичностей, цінностей і культур (відповідно – пацифістської і тюремної) за простір як маркер належності: «*Я не знаю, скільки часу ми були відсутні у наших тілах, пам'ятаю лише, що отямили нас брутальні п'яні вигуки звідкись із моря. Це наші добрі сусіди – урки зі станції прокату човнів <...> помітили нас і задали, що наказували нам забиратися звідси ще учора, погрожуючи кривавим терором за участю бійцівських вівчарок*» [4]. Яскраві художні деталі, впереміж зі згадкою про «кривавий терор», актуалізують паттерни колективної пам'яті про совєцьке минуле, «дух часу» якого не просто не вивітрився із Криму, за міфологічними принципами території-на-межі, а продовжує побутовати, реалізовуватися у хамовитій поведінці зайд: «*Ми стояли <...> на дикому пляжі біля санаторію «Зорі Росії», який тепер логічно перетворився на «Зорі України», але ані кримські зорі, ані вгородовані тихаті москалі за цей час не зрушили зі своїх курортних койко-місць ані на міліметр*» [4]. Впадає в око, що поетика розмитості меж,

особистісного і географічного просторів пов'язується також із концептуальною канвою розмитості меж сприйняття (стирання межі між тілом і світом) внаслідок вживання героями психотропних речовин. У цьому випадку метафоричний образ «гвинта» як «того, що замість крові» увиразнює межовість як особливу форму просторової належності, «безкровність» як втрату належності, що перетворюється на не-належність, зникання з просторової канви як втрати відчуття *присутності у своєму тілі як присутності взагалі*. Неусвідомлений потяг до самознищення, що ховається за ризикованою поведінкою («*Я досяг поришень до ризику 2, знаючи, що це – самогубство*» [4]), є, по суті, наслідком травмованості через історичну тяглисть регулярних порушень особистісних, ідентичнісних національних меж чужорідним насильницьким втручанням. Зокрема, герої роману не мають змоги усвідомити й осмислити цю травму, позаяк така практика вимагає виробленості і чіткого окреслення тих ментальних меж, які герої роману С. Повалієвої поки що не навчилися відчувати через постійну фрустрацію внаслідок відчуття бездомності, відчуженості і порожнечі, яку герої намагаються заповнити наркотиками, музикою, тусівками, безцільними мандрями автостопом тощо (звідси – також схильність героїв до самообману, що ховається за гіповою концепцією пацифізму і космополітизму), але також – близькістю як присутності іншої людини в житті, як невимовною і невимовленою потребою в людяності. Таким способом, географічний топос Криму як території-на-межі є поетикальним увиразником топосу ідентичнісного та психічного помежів'я, що, з кута зору міждисциплінарного залучення перспектив поезики і медицини, реалізується у поведінці персонажів як межовий особистісний розлад, ознаками якого є імпульсивність, відчуття порожнечі, нестійкість ідентичнісних і ціннісних паттернів: «пограничні (borderline) пацієнти схожі на берег моря, на який постійно накочуються хвилі» [5, с. 1]. Герої роману обирають шлях втечі (як буквально, так і метафорично, у світ галюцинацій) замість прямого протистояння, що свідчить про їхню межову розщепленість.

Отже, топос Криму як порушеної межі увиразнює номадичний комплекс, пов'язаний із специфікою проживання головним героєм травми, пов'язаної із почуттям втрати належності місцю і близькій людині. Через призму архетипа вічного блукальця, реалізованого в образах гіппі, втілюється концепт загроженості як буття на-межі, внаслідок колонізаторського втручання в ідентичнісний, географічний та особистісний простір героїв.

Список використаних джерел:

1. Артеменко А., Артеменко Я. Онтологія топосу. *Наукові записки. Серія «Філософія»*. Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія». Вип.15. 2014. С. 84–87.

2. Вісич О. Природний та культурний ландшафти в кримському доробку Миколи Чернявського. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологія»*. 2023. Вип. 17(85). С. 257–261.

3. Лебединцева Н. Територія травми в поетичній збірці Світлани Повалієвої «Після Криму». *X Internationale virtuelle Konferenz der Ukrainistik «Dialog der Sprachen – Dialog der Kulturen. Die Ukraine aus globaler Sicht» Reihe: Internationale virtuelle Konferenz der Ukrainistik*. München, 2019. S. 355–362.

4. Повалієва С. Замість крові. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Povaliaieva_Svitlana/Zamist_krovi/ (дата звернення: 12.10.2023).

5. Фільц О., Кулик О., Євченко Ю., Ришковська Н. Пограничні (borderline) розлади: історія питання, власна концепція і терапевтичні пропозиції. *Медицина світу*. 2001. С. 1–13.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-340-1-19>

Останіна Г. Г.,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри дошкільної освіти

Криворізького державного педагогічного університету

ОРІЄНТАЛЬНА ІМАГОПОЕТИКА ЛЕСІ УКРАЇНКИ: КРИМСЬКОТАТАРСЬКА ОБРАЗНІСТЬ

Минуле й сучасне Сходу отримало самотбно, незрідка новаторську літературну каузальність у творчості Лесі Українки всіх родів. Авторка знала Орієнт не лише з книжок, бо подовгу лікувалася в Криму і Єгипті, жила на Кавказі й плавала на кораблі Середземномор'ям. Ранні «східні» тексти Лесі Українки – поема «Самсон», цикли «Подорож до моря» й «Кримські спогади». В основу поеми лягла популярна у світовому мистецтві ветхозавітна історія богатиря й одного з суддів Ізраїлевих Самсона, яку Д.Фрезер визначив як «місцевий переказ» давніх гебреїв, що має аналогії у вавилонському, індійському тощо епосах. Юна авторка сміливо зінтерпретувала події